

Çanakkale Muharebelerindeki Komutanlar, Tarih Akışında Önemli Görevlendirmeler, Liman Von Sanders Ve Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Talihi Commanders in the Gallipoli Battles, Important Assignments in the Flow of History, Liman Von Sanders and the Fortune of Staff Colonel Mustafa Kemal

Kazım DALKIRAN¹

¹ Dr., (Emekli Tuğgeneral) Üsküdar Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
ORCID: [0000-0002-7808-7535](https://orcid.org/0000-0002-7808-7535)
Mail: kazim.dalkiran@uskudar.edu.tr

Corresponding Author:
Kazım DALKIRAN

DOI: [10.5281/zenodo.10449617](https://doi.org/10.5281/zenodo.10449617)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2023
Cilt: 1
Sayı: 1

Citation:
Dalkiran, K. (2023). Çanakkale Muharebelerindeki Komutanlar, Tarih Akışında Önemli Görevlendirmeler, Liman Von Sanders Ve Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Talihi. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-55.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10449617>.

Öz

Çanakkale Muharebeleri, Birinci Dünya Savaşının akışını, süresini, sonuçlarını etkileyen ve bununla birlikte daha sonraki gelişmelere yön veren tarihin önemli bir sayfasıdır. Bu muharebeler tarihte çağ açan bir milletin her dönemde etkili olma kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Bu makalede burada görev yapan komuta heyetinin başarısının tesadüf olmadığını anlamak ve de çok büyük maddi ve manevi maliyeti olan harplerden sonra ders almak gerektiği ortaya konmaktadır. Harp tarihi belgeleri yanında kişisel anlatımlardan da teyit edilmeye dikkat edilmiştir. Nusrat Mayın Gemisinin baskın tarzında engel kullanma yaklaşımıyla Boğaza döşediği mayınlar amacına ulaşmıştır. Deniz hareketinin sonucunu etkilemiş ve dünya tarihine yazdığı en önemli ders olmuştur. Harpler askerler ve sivil yöneticiler için tarih sahnesine çıkmak anlamında bir vesiledir. Ancak bunun, "Dünyada adalet ve huzur" doğrultusunda kullanılması halinde tarih sayfalarında haklı ve onurlu savaşın temsilcileri olarak yer alınır. Bu şekilde zaferle taçlanan sonuçların yüce milletlere nasip olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte harp esnasında isimsiz birçok kahraman tarih sayfalarında yer almadan görevlerini yaparlar. Bunların kaydedilmemesi nedeniyle harbin bazı gerçek sayfaları eksik kalmaktadır. Liman Von Sanders, Esat Paşa, Albay Mustafa Kemal ve Albay Feyzullah birbirini tamamlayan sayfaların öğeleridir. Tarihçilerin bu sayfaları tamamlamak için çalışarak tarihin bilinmesine, güncel durumun anlaşılmasına ve geleceğin oluşturulmasına katkı sağlamaları gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Anafartalar Grup Komutanlığı, Esat Paşa, Albay Mustafa Kemal ve Albay Feyzullah, Liman Von Sanders.

Abstract

The Battle of Dardanelles (Çanakkale) is an important page in the history that affected the flow, duration and results of the First World War and also gave direction to the later developments. These battles have shown that a nation that opened an era in history has the capacity to be effective in every period. In this article, it is revealed that it is necessary to understand that the success of the command team working here is not accidental and that it is necessary to take lessons after wars that have great material and moral costs. In addition to war history documents, attention was paid to confirming by using personal narratives. The mines laid in the Bosphorus by the Nusrat Mine Ship's approach of using obstacles in the raid style achieved its purpose. He influenced the outcome of the naval campaign and became the most important lesson he wrote in world history. Wars are an occasion for soldiers and civil administrators to appear on the stage of history. However, if this is used in the direction of "Justice and peace in the world", they will take place in the pages of history as the representatives of a just and honorable war. We see that the results crowned with victory in this way are bestowed on the great nations. However, during the war, many unnamed heroes do their duty without being included in the history pages. Because these were not recorded, some actual pages of the war are missing. Liman Von Sanders, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah are the elements of the pages that complement each other. Historians should work to complete these pages and contribute to knowing the history, understanding the current situation and creating the future. Terms: Battles of Çanakkale (dardanelles, Anafartalar Group Command, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah, Liman Von Sanders.

Key Words: Battles of Çanakkale, Anafartalar Group Command, Esat Pasha, Colonel Mustafa Kemal and Colonel Feyzullah, Liman Von Sanders.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebelerine katılan komutanların önemli bir bölümü Harp sürecinde Osmanlı topraklarında hayatlarını kaybetmişlerdir. Bunlar Colmar Von Der Goltz Paşa'nın 1883'de Binbaşı rütbesiyle Harbiye'de eğitim ve öğretimi düzenlenmesi için tayin edilmesinden sonra yeni eğitim sistemine göre yetişen subaylardır (Türkmen, 2018). Daha önce açılan Askerî İdâdiler yanında II. Abdülhamid'in eğitimin yaygınlaşması çerçevesinde açtığı İdâdilerde (Kodaman, 1991) kurmay subay olan komutanların Erkân-ı Harbiye Mektebinde birlikte okuduğunu ve birçoğunun okul yıllarından itibaren birbirlerini çok iyi tanıdıkları bilinmektedir. Bunun yanında Alman subaylarla birlikte çalışmanın da bu dönemlerde başladığını görüyoruz. Birden fazla ülkenin harekât alanında birlikte çalışması önemli bir ön hazırlığı ve ortak usullerin oluşturulmasını gerektirir. Lisan ve kültür farklılığından kaynaklanan anlayış farklılığı üstesinden gelinmesi gereken konulardandır. Özellikle ülkelerin sahip olduğu imkânlarının, arazi şartlarının ve coğrafi yapısının bilinmesi doğru kararlar verilmesi için çok önemlidir. İşte bu eğitim sürecindeki beraberlik ve öncesinde ülkenin sahip olduğu imkânların öğrenilmesi, harp sürecinde birçok hususu daha kolay aşmayı sağlamıştır.

Vatan savunmasında görevi alan komutanlar askerliğin gereği olan önemli kararları alırken, öğrendikleri hususları uygulama fırsatı elde ederler. Bu kararları alıp uygularken kendi imkân kabiliyetlerini ve düşmanın imkân kabiliyetlerini bilmenin yanında harbin yapılacağı harekât alanını da çok iyi bilmelidirler. Zaten vatan savunması yapana avantaj sağlayan en önemli hususlardan biri de muharebe alanını daha iyi tanıma imkânıdır. İşte Çanakkale Muharebelerinde muharebe alanını tanıyan komutanlar, muharebelerin gidişatına ve sonucuna yön verecek yerlerde inisiyatif olarak bu durumu kendi lehlerine çevirmişlerdir. Harbin sevk ve idaresini yürüten komutanların en üst seviyedeki eğitim kurumlarında yetişmesi ve tecrübe kazanmalarının yanında karakterlerine uygun görevlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu görevlendirmelerin doğru yapılması ve ekip oluşturulması, irdelenmesi gereken bir konudur. Çünkü tarih araştırmalarında ve değerlendirmelerinde içinde bulunulan zaman-mekân ve şartların dikkate alınması hususunun gözden kaçırılmaması hayati önem taşır. Çanakkale Muharebelerinde bölgeye tayin edilen komutanların bölgede daha önce görev yapan ve bölgeyi tanıyan komutanlar olması, hayat ve varlık sebebi olan harbin sevk ve idaresinin doğru şekilde yapıldığını ortaya koymaktadır.

Çanakkale Muharebelerinin yaşandığı dönemde en fazla tartışılan konulardan biri Liman Von Sanders'in görevlendirilmesidir. Harekât planları üzerindeki tartışmaların da bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Bu çalışmada Çanakkale Muharebeleri ve devamında yaşananlarla, daha sonra dünya sahnesinde önemli rol alacak şahsiyetlerin ortaya çıkması incelenecektir. Ayrıca; toplumların toplam değerlerinin topyekûn doğru kullanılması ile tesadüfler yerine kararlar ve karar vericileri incelenecektir. Bu kapsamda Liman Von Sanders'in göreve seçilmesi ile 8-9 Ağustos 1915 tarihindeki Anafartalar Grup Komutanlığı görevlendirmelerinin öncesi ve sonrası hakkında değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu cephede 3. Kolordu Komutanı olarak görev yapan Albay Esat ve iki gün Anafartalar Grup Komutanlığı yapan Albay Feyzullah incelenmesi gereken şahsiyetlerdir (Yurttakal, 2015; Özhan, 2018; Kara, 2009, Altay, 1956).

Liman Von Sanders'in görevlendirilmesi

Çanakkale Muharebelerinde görev alan komutanlar arasında en fazla dikkat çekenin Liman Von Sanders olduğu görülmektedir. Çünkü daha önce ordu, kolordu komutanlığı gibi üst seviyede görevlerde bulunmamıştır. Bunun üzerine daha önce yapılan savunma planları ve harp esnasında Osmanlı subayları ile planlar üzerinde yapılan tartışmalar da eklendiğinde görevlendirme ile ilgili daha fazla fikir söylenmesi kaçınılmaz olmuştur. Öncelikle görevlendirilmesi ile ilgili değerlendirmelere katkı sağlamak ve özelliği olmayan birinin seçildiği düşüncelerine farklı bilgilerle düzeltme yapmak için bu konuda bazı hususların belirtilmesine ihtiyaç vardır. Bu konuda Liman Von Sanders'in "Türkiye'de Beş Yıl" kitabında bilgi verilmektedir (Sanders, 1999).

"Türkiye'ye Nasıl Geldim" diye başladığı anlatımında kendisi ve Alman yetkililerin değerlendirmelerini şu şekilde anlatmaktadır.

"15 Haziran 1913'te¹Görkemli imparatorun tahta çıktığı gün- Askerî Kurul'dan gelen bir yazıyla Türkiye'ye gönderilecek Askerî Kurulun başkanlığını kabul edip etmeyeceğim soruluyordu. O tarihte ben, en kıdemli bir tümen komutanı olarak, Alman Ordusunun Kassel'deki 22. Tümenin Komutanlığını yapıyordum. O zamana kadar Prusya Ordusunda çeşitli hizmetlerde bulunmuş, uzun süre Genelkurmay'da görev yapmış ve birçok ülkeye geziye gitmişim; ama ne Türkiye'yi görmüş ne de oradaki olaylarla ilgili incelemelerde bulunmuşum. Bu nedenle, böyle bir öneriyle karşılaşacağım aklımın köşesinden geçmiyordu. Askerî Kurulun yazısına, İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Baron Wangenheim'in telgrafı da eklenmişti ki, bunda söz konusu yeni görevin amaç ve sınırları şöyle belirtiliyordu: "Alman politikasının, Asya Türkiye'sinin güçlendirilmesi ve ilerlemesi konusunda içten ve dürüst olarak yürütüldüğüne inandığı için, Sadrazam, Haşmetli İmparator'dan Türk Ordusunun yetiştirilmesiyle ilgilenecek bir Alman generalin gönderilmesi ricasında bulunmamı istemektedir. Ayrıntılar daha kararlaştırılmış değildir. Bu makama getirilecek generalin bütün askerî konularda çok geniş yetkiyle donatılması düşünülmektedir. General, bütün öteki Alman reformcuların başında bulunacak ve söz konusu reformların Türk Ordusunda amacına uygun biçimde gerçekleştirilmesinden sorumlu olacaktır. Ayrıca, ilerideki savaşlarda yapılacak seferberlikler ve harekâtlar için de bu generalin önerileri temel alınacaktır. Böyle bir makam için, Genelkurmay işlerinde deneyimli, güçlü bir asker söz konusu olabilir. Son savaşta komutanlarla kurmay subayların görevlerini birçok yerde başaramadığı göz önünde tutulunca, generalin asıl görevi, kurmay subayların iyi bir şekilde yetiştirilmesi olacaktır. Bu nedenle, seçilecek generalin uzun süre Kolordu Kurmay Başkanı olarak çalışmış bulunması ve kolordunun kurmay subay eylemlerini başarıyla yönetmiş olması gerekir. Ayrıca, emrindekilere dilediğini yaptırabilecek bir kişilikte olması da gereklidir. Türkçe bilmesi ve Türkiye hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Kanımca, bir Alman generalin bu işin başına getirilmesi, Türk yenilgisinin sorumluluğunu Alman reform makamlarına yıkmak isteyenleri ve bu makama İngiliz reformcuların getirilmesi yolundaki çabaları da durdurabilir. Balkan Savaşı'ndaki yenilgi, birtakım çevrelerde ordudaki reform hareketlerine, özellikle Almanlaştırma çabalarına bağlanmış ve bu yolda güçlü bir propaganda ortaya çıkmıştı. Propagandaların temelini, Alman uzmanların yerini İngilizler alırsa işlerin düzeleceği görüşü oluşturuyordu (Çevirenin notu). Öneriyi geri çevirdiğimiz zaman, Bab-ı Âli'nin gerek duyduğu reformcuları başka devletlerden sağlaması tehlikesi vardır. Bu önerilerin gizli tutulması rica olunur." Önerilen görev, onurlu ve geniş bir çalışma gerektirdiği için, zaman geçirmeden kabul ettiğimi Wangenheim'e bildirdim. Türk hükümetiyle aylarca süren görüşmelerden sonra Askerî Kurul Sözleşmesi İstanbul'da hazırlanarak en yüksek Alman makamlarının incelenmesine sunuldu. 1913 yılı Kasım ayında son biçimini aldı ve imparator tarafından bana bu sözleşmeyi imzalamaya yetkisi verildi. Askerî Kurulun görevi, kesin olarak askerî olacaktır. Bu konu sözleşme metninde açıkça belirtilmişti. Pek çok çevrede ve gazetelerde ileri sürülen, Askerî Kurulun politikayla da uğraşacağı yolundaki haberler gerçek dışıdır. Kurulun dışarıya karşı böyle görünmesinin nedeni başkaydı. Askerî Kurulun gönderilmesi, daha çok, Almanya'nın çok önceden başlamış olan Türk politikasını destekleme kararına dayanıyordu. Bu nedenle de her yanı saracak bir ateş manzarası gösteriyordu. Gerçekte, görevi yalnızca Türk Ordusunda yapılacak yenilik çalışmaları olan Askerî Kurulun politikayla bir ilgisi yoktu. Askerî Kurulun subay sayısı, anlaşmaya göre 42 olarak sınırlandırılmıştı ve bunların çoğunluğunu yüzbaşı ve binbaşı rütbesinde olanlar oluşturuyordu. Kasım ayının sonuna doğru İmparator tarafından kabul edildim. İmparator, konuşmasında, aşağı-yukarı, bana şunları söyledi: "İş başında genç Türklerin ya da yaşlı Türklerin bulunması sizi ilgilendirmemelidir. Siz yalnız Türk Ordusu ile ilgileneceksiniz. Türk subayları arasından politikayı çıkarıp atın. Politikayla ilgilenmek onların en büyük hataları olmuştur. Siz İstanbul'da İngiliz Deniz Heyetinin başında bulunan Amiral Limpus'la karşılaşacaksınız. Onunla iyi geçinin. O, donanma için çalışıyor, siz ordu için çalışacaksınız. Her birinizin ayrı bir çalışma alanı olacaktır." İmparator, Türk veliahdına selâmlarını iletmemi rica etti ve askerî tatbikat yaparken onu da davet etmem önerisinde bulundu. O yıllarda Veliâht, Vahdettin idi. (Çevirenin notu). Bu iş, doğal olarak veliahdına, orduya ve dolayısıyla halka karşı bir ilgi duymasına bağlıydı. İleride çok talihsiz bir sonuca sürüklenen Vahdettin'in belirli görüş ve düşünceleri olmadığı o zaman bilinmiyordu. 9 Aralık'ta, hareketimizden az önce, İmparator beni ve ilk gidecek subayları Postdam'daki yeni sarayında kabul etti. Kısa bir konuşma yaptı. Alman subayların yabancı ülkelerde onur ve saygınlıklarını yüksek tutmalarını istedi, yalnız askerî görevlerle ilgilennemelerini bildirdi. 14 Aralık sabahı İstanbul'a vardık. Sirkeci Garı'nda askerî bando ile İtfaiye Alayının bir tören bölüğü bizi karşıladı. Bu alay, sonraları Çanakkale savaşlarında seçkin bir birlik olarak kendini gösterecektir" (Sanders, 1999, s. 9-12). Liman Von Sanders'in 1913 yılı 14 Aralık tarihinde ve öncelikle kurmay

¹ Çeviri kitaptaki baskıda bu tarih 1915 olarak yazılmış ancak devam eden sayfada "1913 yılı Kasım ayında" ifadesi geçtiği için baskı hatası olarak görülmüş ve burada 1913 olarak yazılmıştır.

subayların iyi bir şekilde yetiştirilmesi görevi ile geldiği ve çalışmalar yaptığıının bilinmesi sürecin doğru anlaşılması açısından önemlidir. Doğrudan gelip 5. Ordu Komutanlığına getirilmemiştir. Görevlendirilecek personelde aranacak şartlar dikkate alındığında “seçilecek generalin uzun süre Kolordu Kurmay Başkanı olarak çalışmış bulunması ve kolordunun kurmay subay eylemlerini başarıyla yönetmiş olması gerekir” ifadesiyle kurmay subayların tecrübeli bir general tarafından yetiştirilmesi vurgulanarak sıradan birinin seçilmediği görülmektedir. Hattı zatında bu konuda, kuruluş ve görevler konusunda bilgi sahibi olanlar seçim için getirilen bu şartın önemli bir kıstas olduğunu doğrulayacaklardır.

Tümen Komutanlığı görevini yerine getiren bir komutanın daha sonraki görevinin kolordu ve ordu komutanlığı yapmak olacağı dikkate alındığında böyle bir göreve atanan ve kurmay subayları yetiştirecek özelliklere sahip bir generalin daha üst seviye görevleri yapmaya muktedir olacağını kabul etmek gerekir. Ayrıca diğer kişilik özellikleri ile de bir müzakere ortamı oluşturmasının da faydalı olduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü her türlü planın müzakereleri esnasında ihtiyaçların ortaya çıktığı ve bunların karşılanması yöntemlerinin belirlendiği dikkate alınırsa bu müzakerelerin faydalı olduğu anlaşılacaktır. Yani bu süreçte fikirlerin çatışmasından hakikatler doğacaktır. Bu plan eleştirmeleri esnasında komutanların zihinlerinde alternatif hal tarzları yerleşecek ve ihtiyaç duyulduğunda bu bilgilere dayanarak maksada uygun inisiyatif kullanılacak ve adeta yedek plan olan hal tarzları uygulanacaktır. Daha önce münazara edilen hal tarzları taraflarca zımnen onaylanmış olacaktır. Zaten plan çalışmalarında karar olarak seçilen hareket tarzı dışında kalan hareket tarzları taslak yedek plan olarak kabul edilir. Bazı farklı yaklaşımlar olsa da Çanakkale Muharebelerinde alınan sonuç yapılan uygulamaların eksikleriyle birlikte doğruluğunu kabul etmeyi gerektirir.

Liman Von Sanders'in kendisinin görevlendirilmesinin yanında daha sonra Osmanlı ordusunda komuta kademesi ile ilgili yapılan seçimlere etkisi de önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan en önemlisi ise Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilmesidir. Bu görevlendirmeden önce, Çanakkale Muharebelerinde diğer önemli birliklere komutanlık yapan subayların seçiminde de daha önce bu bölgede görev yapan, araziye tanıyan komutanlar seçilmiştir. Çünkü bunlar bölgede görev yaparken bölgenin coğrafi yapı ve imkanları hakkında bilgi ve tecrübe edinmişlerdir. Söz konusu tayinlerde bu özelliklerin göz önüne alındığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, bazı dönemlerde hatalı uygulamalar görülse de büyük devletler ve orduları kurumsal yapıları ile hareket ederler ve eğitimli kadroları olursa başarılı olurlar.

Liman Von Sanders'in komuta ettiği 5. Ordu Komutanlığında Gelibolu bölgesinde başlangıçta Esat Paşa komutasındaki 3. Kolordu bulunurken, daha sonra Fevzi Paşa komutasındaki 5. Kolordu, Faik Paşa Komutasındaki 2. Kolordu, Trummer Paşa Komutasında 14. Kolordu, 2 Mayıs 1915'te kurulan Albay Feyzullah Komutasındaki 16. Kolordu ve 15. Kolordu görev yapmıştır. 25 Nisan günü kuruluşunda sadece altı tümen bulunan 5. Ordu'ya katılan kuvvetlerle Temmuz 1915 sonlarında bu sayı 16 tümene kadar çıkmıştı (Çetiner, 1999).² Burada 25 Nisan 1915 ile 10 Ağustos 1915 arasında görev yapan tümen ve kolordu seviyesinde birçok birlik komutanı değişikliği olmuş ve her biri bulunduğu şartlar içerisinde görevini en iyi şekilde yapmaya çalışmıştır. Değişen komutanlar arasında Alman subayların olması görevin gerektirdiği durumlara uygun kararlar alındığı yönündeki algıyı güçlendirmektedir. Bazıları kişisel ve hatalı gibi değerlendirse de tamamına yakını istişare ile yapılmıştır.

OSMANLI ORDUSU SUBAYLARINDAN ESAT PAŞA'NIN GÖREVLENDİRİLMESİ

Osmanlı ordusu subaylarının önemli yerlerde ve icrada etkili olacak şekilde görev aldığını görmekteyiz. 5. Ordu Komutanlığında başlangıçta Gelibolu bölgesinde sadece Esat (Bülkat) Paşa komutasındaki 3. Kolordu bulunmaktadır. Bir harekât içinde en kuvvetli birlikler ihtiyat olarak görevlendirilir ve harekâtın başlaması ile kuvvet dengesine ve düşmanın durumuna göre bu ihtiyat kuvveti uygun bölgede kullanılır. Başlangıçta yine Ordu İhtiyatı olarak Yarbay Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen belirlenmiştir. Daha sonra 2 Mayıs 1915'te kurulan ve başına 12. Tümen Komutanı Albay Feyzullah'ın getirildiği 16.

² Eski İçişleri Bakanı ve (E) Korgeneral olan Selahattin Çetiner'in Çanakkale Muharebelerinde 27. Alay 1. Tabur Komutanı olan İbrahim Çetiner'in oğlu olduğu ifade edilmektedir. Son dönemlerde 27. Alay'ın da aynı bölgede muharebe eden Kahraman 57. Alay'a benzer şekilde çetin muharebeler yaşadığı bilgileri ortaya çıkmaktadır.

Kolordu Muharebelere dahil olmuştur. Bu üç komutan ve birlikleri Çanakkale Muharebelerinde etkili olmuş ve harbin gidişatını değiştirmiştir. Sonraki sayfalarda detaylarını vereceğimiz bu üç komutanın safahatındaki ortak nokta daha önce Maydos (Eceabat) ve Bolayır bölgelerinde komutanlık ve karargâh subaylığı yapmış olmalarıdır. Ayrıca Esat Paşa ve Albay Feyzullah'ın Almanya'da görev yapmış olduğunu görüyoruz.

Yanya'lı olan (Toker, 2014) ve Balkan Harbi esnasındaki Yanya Savunması ile ayrıca haklı bir üne sahip olan Esat Paşa'nın bu göreve seçilmesi çok isabetlidir. Esat Paşa'nın 1884'te Harbiye ve devamındaki Erkân-ı Harbiye eğitimi Goltz Paşa tarafından yapılan düzenlemeler sonrasındadır. Hemen devamında ise 1890 yılında staj için Almanya'ya giderek orada Tümen Kurmay görevleri, kurmay gezilerine ve tatbikatlara katıldı. 1894 yılında dönerek Genelkurmay başkanlığı karargahına atanmış ve kısa süre sonra Goltz Paşa'nın Muavinliğine atanmıştır. 1895 yılında Harp Okulu kurmay görevleri öğretmenliğine atanmıştır (Toker, 2014). 1899 yılında ise, yani Mustafa Kemal'in Harp Okuluna girdiği yıl Harp Okulu Öğretim Kurulu Başkanlığına atanmış ve burada bazı düzenlemeler yapmıştır. "Eğitimidir ki bir milleti ya hür, müstakil, şanlı yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir ulusu esaret ve sefaletle terk eder" diyecek olan Mustafa Kemal'in eğitiminde önemli bir aşamada görevli olan kişilerdendir. Esat Paşa daha sonra 31 Mayıs 1909'da Goltz Paşa'nın başkanlığında kurulan Askerî Şûra Geçici Üyeliğine atanmış ve ordunun yeniden teşkilatlanması çalışmalarına katılmıştır (İnan, 1959).³

Katıldığı muharebeler yanında Harp Okulu Öğretim Kurulu Başkanı olarak kurmay görevlere hâkimiyeti, komuta kademesindeki birçok subayı tanıyan olması ve bu görev alanında daha önceden bulunmuş olması durumsal farkındalık açısından önemli bir avantajdır. Bu alanda uzun süre görev yaparak muharebelerin sonucuna etki etmiş ve bu bölgedeki en önemli komutanlardan biri olarak tarihe adı yazılmıştır.

ALBAY FEYZULLAH'IN (AHMET FEYZULLAH TÛMAY) GÖREVLENDİRİLMESİ

Anafartalar Grup Komutanlığı kurulduktan sonra 16. Kolordu ve Saros Grubu Komutanı olan Albay Feyzullah 7 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup Komutanı olarak tayin edilmiştir (Toker, 2014). Ertesi gün ise detaylarından daha sonra bahsedileceği şekilde görevden alınmış ve yerine Albay Mustafa Kemal görevlendirilmiştir. Bu görev değişikliği vicdan sahibi ve harp tarihi bilgisi olan her kişinin dikkate alması gereken ancak devamında yaşananlarla birlikte değerlendirildiğinde bir anlamda tarih değiştirme çizgisi olarak görülebilecek bir işlemdir.

Albay Feyzullah İstanbul'da doğmuş ve 1896 yılında yani Mustafa Kemal'den dokuz yıl önce Erkân-ı Harbiye Mektebinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuştur. 1899 yılında Esat Paşa gibi Almanya'ya öğrenim için gönderilmiştir. 5 Temmuz 1903'te döndüğünde Harp Okuluna Muavin olarak atanmıştır. 28 Nisan 1906'da ek olarak taktik, lojistik ve idari yönden önemli olan muharebelerin anlatımı konusunda öğretmen oldu. Bir yıl sonra Tümen Kurmaylığına atanmış ve sonra diğer görevleri yapmasının ardından 13 Nisan 1912'de Harp Akademisinde Harp Tarihi öğretmenliğine atanmıştır. Yine daha sonraki görevlerine katkı sağlayacak şekilde 18 Şubat 1913'te Maydos Kolordusu Kurmay Başkanı olmuştur. Daha sonra Ekim 1913'te tekrar Harp Tarihi öğretmenliğine döndüğü görülmektedir. Bir ay sonra ise Genelkurmay dairesi 1. Şube⁴ Müdürü olarak 6 Ocak 1914'te 4. Kolordu'ya bağlı 12. Tümen Komutanlığı'na atanuncaya kadar görev yapmıştır. İşte bu görevlerin tamamı üstün meziyetlere sahip ve kısa sürede aldığı görevlere uyum sağlayabilen bir subay olduğunu göstermektedir.

Kara muharebelerinin başlamasından hemen sonra 12. Tümen Gelibolu bölgesine intikal ederek Saros bölgesinde Muharebelere katılmış ve bir hafta sonra ise 2 Mayıs 1915 tarihli İrade-i Seniye ile Tümen Komutanı Albay Feyzullah burada yeni kurulan 16. Kolordunun komutanı olmuştur. Bu bölgede daha önce görev yapmış olan ve harp tarihi tecrübesi olan Albay Feyzullah, Saros bölgesindeki birliklerin

³ Bu dönemde teşkilatlanma süreci ile ilgili Mustafa Kemal'in değerlendirmelerini Prof. Dr. Afet İnan'ın 27 Mayıs 1959 tarihli "Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri" kitabına yazdığı sunuş yazısında "Osmanlı ordusunun Alman usulüne göre İslahat hareketini zaruri bulmakla beraber, yine de kendi askerî hayatımızdan alınmış tecrübelerin bu işte rol oynamasını istemektedir." şeklinde görüyoruz.

⁴ Bu dönemde Birinci Şube "Harekât, Eğitim, Harp Tarihi Şubesi"dir.

oluşturduğu Saros Grup Komutanı olmuştur. Bu süre içerisinde bölgede birlik sayısı kısa sürede artmış ve başlangıçta tartışmaya neden olan ihtiyatların tertiplenmesi konusu zorunlu olarak değişmiştir. Ancak yine de ihtiyatların ve muharebeye yeni katılacak birliklerin durumu, alınması en önemli kararlar olmaya devam etmiştir. Bu çerçevede muharebelerin yoğun devam ettiği Mayıs 2015 döneminde karar verilmesi gereken önemli anlardan biri de 19 Mayıs'ta yapılacak karşı taarruz için birliklerin taarruz hazırlıklarını yapmadan taarruza başlamak zorunda kalması durumudur. Bu durumda; gecikmenin savunma cephesindeki düşman miktarının artmasına neden olması ile birliklerin dinlenmeden muharebeye girmesi halinde erlerden istenen etkinliğin sağlanamaması ve fazla zayıat verilmesi ikilemi ortaya çıkmıştır. Bu tür kararların komutanların karşılaştığı zor bir seçim olduğu harp tarihi incelemelerinde görülmektedir.

Birinci Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Mehmet Nuri (Conker)'in Nisan 1914'te İstanbul Tanin Matbaası tarafından basılmış olan Zabıt ve Kumandan kitabının Önsöz Bölümünde, *"Hiç unutmam, Kurmay Okulu sınıflarında bir gün, o zamanlar devlet hizmetinde görevli bulunan Tümgeneral von Dtifort Paşa ile harp oyunu yaparken, arkadaşlardan biri muharebeyi henüz bitiren bir bölüğü derhal toplayıp başka tarafa göndermiş ve orada başlamış bulunan muharebeye katılmaları yönünde karar ve emir vermek istemişti. Paşa buna karşı, "Bu bölük, sabahtan beri sürdürdüğü yürüyüşün ardından girdiği bu muharebeden sonra, artık o dediğiniz yere gidemez; çünkü bu erlere, karşı koyması ve katlanması mümkün olmayan bir hizmet önerisi olur. Ben (1870) Fransız Seferi'ne bizzat er olarak katılmışım ve böyle bir hareketin erler tarafından yapılamayacağını kendim tecrübe ettim."* demişti. Paşanın savaş deneyimleri hepimizinkinden kuvvetli ve esastıydı." diyerek hazır olmayan birliklerin muharebeye sokulmasının uygun bir hareket tarzı olmayacağını ifade etmektedir. Yine aynı bölümde *"Savaş dahisi olan büyük Napoléon'un savaşlarda birbirini izleyen başarılarını etkileyen nedenlerden biri de savaşlarını daima art arda birkaç savaşta bulunmuş deneyimli askerlerle yapmış olmasıdır. Savaş en iyi, savaşta öğrenilir. Şimdi her subayın savaşta yeterli ve yeteneklerine göre durumu ve ünü değişmiştir. Balkan Savaşı'ndan askerlik sanatı adına pek kolay ayırt edemeyeceğimiz ve hissedemeyeceğimiz yararlı deneyimler edindiğimize şüphe edilmemelidir"* (Conker, 1998, s. 13; Atatürk, 2010, s. 70-71) diyerek hem Akka'da Cezzar Ahmet Paşa'ya yenilen ve bir anlamda ders çıkaran savaş dâhisi olarak ifade edilen bir komutanın tecrübelerinden bahsederken diğer yandan Çanakkale Zaferinden önce yazdığı bu kitapla değerlendirmelerini aktarmaktadır.⁵ Bu şekilde şimdi yapılan çıkarımları savaş öncesinde ifade etmektedir.

Harp Akademilerinde Harp Tarihi dersleri veren bir komutanın hataların nelere mal olacağını en iyi bilen kişilerden olması beklenir. Albay Feyzullah tecrübeli bir komutandır. 9 Ağustos 1915 tarihinde icra edilen ve başarılı olan taarruzların 8 Ağustos 1915'te akşam saat 21.45'te Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirilen Albay Mustafa Kemal tarafından kendi ifadeleriyle de belirtildiği gibi görevden alınan komutanın yaptığı plana göre gerçekleştirildiği ve başarılı olduğunu görüyoruz. Bu nedenle Albay Feyzullah'ın Anafartalar Grup Komutanı olduğu iki günlük sürede doğru karar vermediği ve bu nedenle görevden alındığı düşüncesinden çok komuta kademesi arasında iletişim sorunu olduğu ve ahenk bozukluğu nedeniyle bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğu ve Liman Von Sanders'in kararı o anda bu yönde kullandığı anlaşılmalıdır. Bu hususla ilgili farklı kişi ve kaynaklardan çeşitli bilgi ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

Çanakkale Muharebelerinde dönüm noktalarından birini oluşturmanın yanında Albay Mustafa Kemal'in tarih sahnesindeki yerini perçinleyen muharebeler olan Anafartalar Muharebeleri öncesindeki gelişmelere baktığımızda Türk tarafının çeşitli şekillerde kazanmak için gerekli işlemleri yaptığı görülmektedir. İstihbarat faaliyetleri ve yeniden teşkilatlanma ve tertiplenme de yapılmaktadır. Selahattin Çetiner'in kitabında belirttiğine göre; *"Türk Başkomutanlığı; İngiliz takviye tümenlerinin Limni Adası'na geldiğini, 140 nakliye ve harp gemisinin Mondros'ta olduğunu, 50-60.000 kişilik bir İngiliz kuvvetinin gemilere yüklenmek üzere hazır bulunduğunu, 16 Temmuz'da Selanik'ten gönderilen bir istihbarat raporundan öğrenmişti. Ayrıca Berlin'den Alman Genel Karargahı'ndan da Müttefikler'in büyük ölçüde bir çıkarma*

⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün "Zabıt ve Kumandan ile Hasbihâl" isimli kitabı tüm askerler tarafından bilinmesi gereken bir kitap olarak değerlendirilir. Bunun yanında, Birinci Tümen Kurmay Başkanı olan Yarbay Nuri'nin (Conker) "Zabıt ve Kumandan" ismiyle yazdığı ve bu dönem kurmay subaylarının akademik çalışmalarına örnek olacak kitabı, bakış açılarını yansıtmaya yönüyle de tüm akademisyenler tarafından incelenmelidir.

harekatinin hazırlıkları içinde olduklarını bildiren bir rapor 22 Temmuz günü alınmış, L. Von Sanders muhtelif ihtimallere karşı hazırlıklı bulunması hususunda uyarılmıştı. 25 Nisan günü kuruluşunda sadece altı tümen bulunan 5. Ordu'nun kuvveti Temmuz 1915 sonlarında 16 tümene çıkmıştı. Orgeneral L. Von Sanders evvelce olduğu gibi düşmanın Saros veya Anadolu sahilinden çıkarma yapacağını dikkate alarak gene bu bölgelerde fazla kuvvet bulundurmaktaydı. Çıkarmanın yapılacağı Suola Limanı ve Anafarta ovasını sadece dört taburlu zayıf bir Türk birliği savunuyordu." "Meziler pekiştirilmiş, her türlü onarımlar yapılmış, ikmal maddeleri ve personel kadroları mümkün olduğu kadar tamamlanmış ve yeni bir teşkilatlanmaya gidilmişti. 01 Haziran 1915'den itibaren Suola Limanı ve Anafartalar bölgesinde bulunan ve dört taburdan oluşan takviyeli Anafartalar müfrezesinin görevi: Azmak Deresi ile Ece Limanı arasındaki kıyı kesimine yapılacak bir düşman çıkarmasını önlemek, onun Sarı bayır (Kocaçimen Tepesi-Besim Tepe-Conkbayırı...) sırtlarına doğru sarkmasına engel olmaktı. Üç tabur ilerdeki mezilerde üç direnek noktası tesis etmiş, dördüncü taburu da Anafartalar sırtında savunma için tertiplenmişti" (Çetiner, 1999, s. 175-176).

Buradaki dikkat çekici durum birçok kaynakta olduğu gibi Selahattin Çetiner'in kitabında da anlatılmaktadır. Albay Ahmet Fevzi olarak geçen Albay Ahmet Feyzullah'ın Anafartalar Grup Komutanlığı ve yaşananlar şu şekildedir "Conkbayırı ve Koca Çimen tepelerindeki çarpışmaların kritikleşmesi ve düşmanın Suola plajlarına çıkması üzerine 5. Ordu Komutanı L. Von Sanders; Saros Grup Komutanı'na, 07 Ağustos sabahı saat 6.30'da, 7. Tümen'i derhal iki alayı ile Tayfur üzerinden Küçük Anafartalar doğusundaki Hıdırlı bölgesine sevk etmesini, 12. Tümen'i de bütünü ile 7. Tümen'in peşinden göndermesini ve 08 Ağustos sabahı Anafartalar ovasındaki düşmana taarruza geçmesini emretti. Saros Grubu'nun bütün birlikleri zaten alarm durumundaydı. Albay Ahmet Fevzi yürüyüş emrini verdi. İlk taburlar gün ağardıktan biraz sonra 50-60 km. kadar uzaklıktaki yürüyüş hedeflerine doğru cibri (zorlu) yürüyüşe başladı. İki tümen peş peşe yürüyordu (Çetiner, 1999, s. 176). Anafartalar Grup Komutanı Albay Fevzi'nin taarruz planı: 12. Tümen'le Azmak Deresi kuzeyinden İsmailoğlu ve Mestan Tepe'ye ve 7. Tümen'le de bu dere güneyinden 4. Tümen karşısındaki düşmanın sol (kuzey) kanadına taarruz etmek şeklindeydi. 4. Süvari Alayı ile Bnb. Wilmer müfrezesinin savunma düzeninde bir değişiklik yapılmamıştır" (Ünaydın, 1981, s. 32-33).

Liman Von Sanders "8 Ağustos sabahı, güneş doğmadan, 16. Kolordunun taarruza geçeceği Büyük Anafarta yönünde atla yola çıktım. Fakat buralarda kolordunun hiçbir birliğine rastlayamadım. Bu sırada ileri bir mevzi arayan 7. Tümenin Kurmay Başkanını gördüm. Bana kendi tümeni ile 12. Tümenin çok gerilerde olduğunu bildirdi. Ayrıca bu sabah bu bölgede bir taarruza girişmelerinin de söz konusu olamayacağını söyledi. Bunun üzerine, taarruzun akşam güneş battıktan sonra yapılmasını emrettim. Böylece, gece karanlığından yararlanarak düşman savaş gemilerinin atışından kurtulmak olanağı da vardı. O gün akşama doğru, Binbaşı YVillmer'den aldığım bir haber, 16. Kolordu birliklerinin daha tarafımdan emredilen alana gelmediğini bildiriyordu. Bunun üzerine Kolordu Komutanına gecikme nedenini sordum. Aldığım yanıtta, çok yorgun olan birliklerin bir taarruz yapacak durumda olmadığını bildiriyordu. Bu nedenle, daha o akşam, Anafarta çevresinde toplanan bütün birliklerin komutasını, Arıburnu cephesinin kuzey kanadında bulunan 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey'e verdim" demektedir (Sanders, 1999, s. 111). Bu ifadelerine göre burada ast birliklerinin durumlarını öğrendikçe yeni kararlar aldığı ve komuta kademesi ile paylaşarak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Alınan kararların doğruluğu ise ayrı bir değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Selahattin Çetiner değerlendirmelerini "16. Kolordu Komutanı Alb. Fevzi'nin taarruzu 08 Ağustos sabahı ya da gecesini yapmamasının kendine göre elbette ki haklı sebepleri olabilir, vardır da o görevden alınıp emekliye sevk edildikten sonra Enver Paşa'ya sunduğu raporda bunları açıklamış, ordu katına da zamanında arz ettiğini ifade etmiştir. 09 Ağustos sabah taarruzun yapılabilmesi için Alb. Fevzi her türlü tertip ve tedbirleri almış, planları yapmış, emirleri yayınlamıştı. Yarbay⁶ M. Kemal Kolordunun fiilen komutasını devraldığı 08-09 Ağustos gece yarısında aynı taarruz planını, değiştirmeden başarı ile uygulamıştır." şeklinde ifade etmektedir.

KURMAY YARBAY MUSTAFA KEMAL'İN (ATATÜRK) GÖREVLENDİRİLMESİ

Çanakkale Muharebelerinin Dünya tarihindeki önemli yerini almasında tüm kahramanlarla birlikte bu cephede görev yapan ve daha sonra burada kazandığı tecrübe ve şöhretle Kurtuluş Savaşının lider

⁶ Bu dönemde Mustafa Kemal Albay rütbesindedir.

kadrosunda yer bulan Yarbay Mustafa Kemal'in önce Arıburnu Grup Komutanı olarak görev yapması daha sonra Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanı olarak atanması bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu bölgede görev yapan tüm komuta kademesi harekâtın seyrini takip etmektedir. Daha önceden bölgede görev yapmaları nedeniyle durumsal farkındalıkları yüksek olan Komutanlar her yeni gelişme için görüş belirlemede ve paylaşmaktadır. Beka meselesi olduğundan her türlü görüş değerlendirilmekte ve durumun aciliyeti nedeniyle tedbir almak için hareket edilmektedir.

Dönemin Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'nın Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin Altay (Orgeneral) o kritik dört günü saatine, hatta dakikası dakikasına yaşamıştır. Hatıratında bu olaylara "Mustafa Kemal'in Talihi" başlığı altında şu şekilde temas etmektedir: "08 Ağustos öğle vakti durum son derecede tehlikeli bir hale geldi. Derhal Esat Paşa'yı görerek durumun şiddetle kötüye gitmekte olduğunu ve Conkbayırı bölgesinde kudretli bir komutanın tayini lazım geleceğini, onun için de Mustafa Kemal Bey'in Kolordu Kumandanı olarak bu bölgeye verilmesini söyledim. Teklifimi uygun buldu, yalnız bilmem neden kendisinin bu teklifi Ordu Komutanına yapması lazım gelirken bana; "Siz bunu Ordu Kurmay Başkanı'na teklif ettiniz" dedi (Sorgun, 2003, s. 99-101). Telefonla Kâzım Bey'i (Kâzım İnanç-Orgeneral KD) buldum, Conkbayırı'ndaki tehlikenin büyümekte olduğunu izah ederek Mustafa Kemal Bey'in kolordu Kumandanı olarak tayinini teklif ettim. Bu teklifi Esat Paşa'nın yanından yaptığımı da bildirdim. Kâzım Bey'le aramızda şu konuşma geçti:

"Mustafa Kemal sağ yanına yardım etmediği için Mareşal'in bunu kabul etmeyeceğini zannediyorum." "Biz Kolorduca böyle bir kusur görmedik, eğer böyle bir şey varsa sonra düşünülecek husustur. Şimdilik açık tehlikeyi gidermek lazımdır." Bunu da Mustafa Kemal'den başkasının yapamayacağına kaniyiz. Mareşal'den muvafakat almanızı ısrarla rica ediyoruz." "Peki söylerim" cevabını verdi ve konuşma bitti."

Burada kendi komutasında olan birliklerin harekâtı ile ilgili husus tam anlatılmamıştır. Ayrıca harekât alanındaki durumun ne şekilde olduğu ile birliklerin neden hazır olmadığı anlatılmamıştır. Dolayısıyla plan hazırlamakla ve birlikleri cepheye ulaştırmakla meşgul olduğu değerlendirilen tecrübeli Anafartalar Komutanının sorumluluğunu yerine getirmediği söylenemez. Bu durumlarda Karargâhta bulunan subayların durumu doğru anlaması ve komuta kademesine doğru ve eksiksiz aktarması önem arz etmektedir. Fahrettin Altay devamında aynı gün Ordu Kurmay Başkanı Albay Kâzım ile görevlendirme konusunu tekrar görüşmesini şu şekilde anlatır; "Conkbayırı'ndaki tehlike gittikçe büyüyor ve önüne geçilmez bir hal almaya başlıyordu. Saat 20'de tekrar telefonla Kâzım Bey'i aramıştım ki hat melanj olmuş. Kâzım Bey, M. Kemal'le konuşurken araya girdim. M. Kemal diyordu ki: "Bütün kuvvetler bir elden idare olunursa başarı elde edilebilir., Anafartalar'a gelen kuvvetleri de benim emrime verirsiniz, o zaman kabul ederim..." Bu sırada telefon konuşması kesildi. (Altay Paşa, Sanders, Conk, 2002). Selahattin Çetiner anlatımının devamında; Albay Kâzım'ın "Fazla gelmez mi?" sorusuna "Az gelir" cevabını aldığını belirtmektedir. Albay Kâzım bu sefer Esat Paşa'ya "Grup Komutanı sizsiniz, siz ne diyorsunuz?" diye sorar. O da "Ben de bu kanaatteyim" diye yanıtlar. Kurmay Başkanı bu durumu Ordu Komutanı'na açıklar.

08-09 Ağustos gecesi 21.45'te Ordu Komutanlığı'ndan 3. Kolordu'ya; "M. Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığı'na atandığı, derhal Çamlı Tekke'deki Anafartalar Grubu Komuta Yerine hareket etmesi ve 09 Ağustos sabahı şafakla beraber taarruz etmesi" emri gelir. Bu konudaki Kuzey Grubu Komutanlığına yazılan Liman Von Sanders imzalı emir şu şekildedir; "Anafartalar Grubu emir-komutasını almak üzere 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in hemen şimdi Çamlı Tekke'ye hareketi için emir verilecektir. O da 7. ve 12. Tümenler tarafından yapılması emredilmiş olan taarruzu yarın şafakla beraber yapacaktır. Taarruzun ne şekilde yapılacağı hakkındaki bilgiyi Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Hayri'den alacaktır. 19. Tümen Komutanlığı Vekilliğine birinin tayini rica olunur" (Toker, 2014).

M. Kemal 1918 yılında Ruşen Eşref'le yaptığı söyleşide "08-09 Ağustos gecesi saat 21.50'de Anafartalar Grup Komutanlığı'nı üstlendim. 09 Ağustos sabahı saat 04.00'te Koca Çimen Dağı'ndaki 4., 8. ve 9. Tümenlere telefonla, 7. ve 12. Tümenlere yazılı olarak şu emri verdim: Anafartalar Grup Komutanlığı'nı üstlendim. 12. Tümen'in Mestan Tepe, 7. Tümen'in Damakçılık Bayırı istikametlerinde yapacakları taarruzu Koca Çimen-Conkbayırı hattında bulunan tümenler başlangıçta koruyacaklar ve kolaylaştıracaklardır. Komutanlar bu emir alındığındaki durumlarını, düzenlerini ve buldukları bölgeleri bana bildireceklerdir. Raporlar Çamlı Tekke'ye gönderilecektir" (Ünaydın, s. 28-31).

Anafartalar Grubu Komutanlığı ilave kuvvetlerle ve Albay Feyzullah'ın planına uygun olarak harekâtı icra etmiş ve başarı elde edilmiştir. Buradaki diğer komutanların ifade ettiği durumun çok kötü olması hali ve farklı bir tedbir alınmamış olması dikkat çekicidir. Bu husus daha önceki Mayıs 1915

Muharebelerinin tecrübesine dayandırılabilir. Harekatın planlanmasında ve icrasında Zaman- Mekân - Kuvvet hususları daima dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Tarihteki olaylar tüm yönleriyle ele alınmalı ve içinde bulunulan koşullar içinde değerlendirilmelidir. Çanakkale Muharebeleri yaşandığı dönemde ve daha sonrasında Dünya tarihinde önemli gelişmelere neden olmuştur. Bu muharebeler olmasa idi birçok subay tarih sahnesinde yer almadan ve ismi duyulmadan askerlik mesleğini tamamlayacaklardı. Alınan kararlarda ise tüm unsurlar katkı sağlamıştır. İcra makamında olan Komuta Kademesi yaptıkları ve yapmadıkları ile sonuca etki etmişlerdir.

Cengiz Han tarafından söylenen⁷ ancak benim anonim kullanımını "*Sakin bir mih (çivi) küçümseme, bir mih bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir yiğidi(komutanı), bir yiğit bir orduyu, ordu koca bir ülkeyi kurtarır*" şeklinde ifade ettiğim özlü sözde de belirtildiği gibi görevin başarılmasında bütün unsurlar etkin ve önemlidir.⁸ Her bir unsur kendisine düşen görevi tam olarak yerine getirmelidir. Bu unsurların katkılarının doğru yapılmasında görevlendirme önemlidir. Görev yapacakların ehliyet ve kabiliyetlerinin doğru belirlenmesi gerekir. Unsurların görevlerini yapabilmesi için doğru koşulların oluşturulması önemlidir. Her bir unsurun görevini yapabilmesi için uygun eğitim ve öğretim sürecinden geçirilmesi gerekmektedir. Bu unsurları birlikte çalışması için kuralların doğru belirlenmesi gereklidir. Unsurların birbiri ile uyumlu çalışması için faaliyetlerin koordineli yapılması gereklidir. Bu uyumluluk ve koordineyi sağlayacak iletişim sistemleri kurulmalıdır. Tüm faaliyetleri yönetecek liderlerin yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi gereklidir. Başka anlatım ile paylaşılan bu düstur; "*mih, nal, at, yiğit hangisi olsak görevimizi tam yapalım*" şeklinde de olmuştur.

Burada inisiyatif kullanılması hususu ortaya çıkmaktadır. Yarbay Mustafa Kemal Sofya'da 1914 yılında yazdığı "*Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl*" kitabının İniyatif konulu Beşinci Bölümünde "*Komutanlar her durum ve andaki konuma karşı gereken önlemleri duraksamadan ve hızla almak zorundadırlar. Olağanüstü ve ansızın ortaya çıkan durumlara ilk temas eden, bir birliğin en büyük komutanı değildir. Büyük küçük her birliğin içinde, her subay ve her astsubay ve hatta her er nasıl hareket edileceğine dair, üstünden hiçbir emir ve hiçbir fikir almadığı durumlar karşısında kalabilir. İşte bu nedendir ki gerek komutanların ve gerek erlerin, bizzat düşünce üretmekten iş görebilecek nitelikte yetiştirilmiş olduklarına dair ikna olmadan; bir Askerî birliğin, bir ordunun güvenilir ve destek verebilir bir güç olarak tanınması gaflettir felakettir*" demektedir (Atatürk, 2011, s. 18). Harekatın planlanmasında ve icrasında Zaman-Mekân-Kuvvet hususları daima dikkate alarak ve maksadın dışına çıkmadan alınan kararlar bazı durumlarda özellikle diğer etkenler nedeniyle istenen sonucu vermeyebilir. Bu durumlarda tüm unsurların katkıları ve etkinliği yeniden gözden geçirilerek düzeltici tepkilerin verilmesi esas olmalıdır. Bu nedenle muharebe sahasında bilgi akışı çok önemlidir.

Yukarıda Fahrettin Altay'ın anılarında belirttiği; Ordu Kurmay Başkanı Albay Kâzım'ın "*Mustafa Kemal sağ yanına yardım etmediği için Mareşal'in bunu kabul etmeyeceğini zannediyorum*" ifadesi karşısında Yarbay Fahrettin'in kendi komutalarında olan Mustafa Kemal için; "*Biz Kolorduca böyle bir kusur görmedik, eğer böyle bir şey varsa sonra düşünülecek husustur. Şimdilik açık tehlikeyi gidermek lazımdır*" şeklinde o zamanın gereği olarak söylediği ifadesi hataların düzeltilmesi yönünde bir örnektir. Bu durumlarda Karargâhta bulunan subayların durumu doğru anlaması ve komuta kademesine doğru ve eksiksiz aktarması önem arz etmektedir. Yabancı bir komutan için bilinmez ama, bir komutan için astının ve üstünün hukukuna riayet esas bir vicdan meselesidir.

Çanakkale Muharebelerinin Deniz Harekatının gidişatını etkileyen Nusrat Mayın Gemisinin elde ettiği baskın etkisi ve sonuç gibi, Anafartalar Grubu Komutanı olarak Planı yapan ancak uygulayamayan Albay Ahmet Fevzi de gidişata etki etmiştir. Ancak benzer şekilde Yüzbaşı Hakkı hayatını kaybederek, O da görevden alınarak sonucu görememiştir. Ayrıca Almanca bildiği değerlendirilen Albay Ahmet

⁷ Cengiz Han (1162-1227) tarafından söylendiği şekli "Bir çivi bir nalı, bir nal bir tırnağı, bir tırnak bir ayağı, bir ayak bir atı, bir at bir kumandanı, bir kumandan bir vatani mahveder" olarak bazı kaynaklarda geçmektedir.

⁸ Günümüzde bu husus "Takım Ruhu", "Multidisipliner Yaklaşım" ve "Toplam Kalite Yaklaşımı" olarak ortaya çıkmıştır.

Fevzi'nin Ordu Komutanı ile bizzat konuşmuş olması kişisel tepki oluşmasına sebep olmuş olabilir. Halbuki Mustafa Kemal hakkındaki olumsuz kanaatin aşılması için karargâh subayları devreye girmişlerdir. Ancak burada Fahrettin Altay'ın anılarında belirttiği "Mustafa Kemal'in talihi" tarihte yer alan birçok ünlü kişi için yaşanmıştır. Liman Von Sanders Osmanlı İmparatorluğu'nda ordunun düzenlenmesinde görev almış ve Mareşal olarak Ordu Komutanlığı yapmıştır. Von Sanders verdiği kararları tek başına almamıştır. İçinde bulunulan koşulların yanında kendi ülkesinin isteklerini de dikkate alması göz ardı edilemez.

Yukarıda belirtildiği şekilde eğitimin önemini vurgulayan Mustafa Kemal'in yaşamının büyük bölümü ve eğitim sürecinin tamamı II. Abdülhamid döneminde geçmiştir. Bu dönemde eğitime çok fazla önem verilmiş ve birçok lise seviyesindeki İdâdî bu dönemde açılmıştır. Harp okulu ve Harp Akademisi eğitiminde önemli gelişmeler olmuştur. Buna rağmen Batı tesiri altında kalan gençler ve komutanlar II. Abdülhamid'in görevden uzaklaştırılmasında kullanılmışlardır. Ancak Trablusgarp'ta karşılarında İtalya'yı bulmuşlardır. Ülke topraklarının kaybedildiği Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebeleri Batının gerçek yüzünü görmelerine neden olmuştur. Gazi Mustafa Kemal, 1 Mart 1921 tarihinde Meclis açış konuşmasında; "Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel, her şeyden evvel Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, milli ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir" demiştir.⁹ Bu ifadesi ile milli değerlere verilmesi gereken önemi vurgulamaktadır. Ancak daha sonraki uygulamalarda bu değerlerden uzaklaşmıştır. Bunun sebepleri detaylıca araştırılmalıdır. Çanakkale Muharebeleri ve sonrasında verilen İstiklal Harbi'nin ruhu devam ettirilmediği takdirde ortaya çıkan kahramanlar da zamanla manevi desteklerini kaybeder ve gönüllerden düşmeye başlarlar. Tarihi bilmeyen hâli tahlil edemez ve istikbale hükmedemez. Mustafa Kemal ile birlikte eğitim sürecinde olan tüm askerler için düstur olan bu ifade geçerliliğini her zaman korumaktadır. Dünyaya adalet ve huzuru götürme amacıyla hareket eden bir Millet'in tüm unsurları aynı doğrultuda hareket etmediği takdirde istenilen istikamette amaca doğru yürünemez. Her zaman kalpleri ve gönülleri kazanmayı esas alan Milletimiz; Çanakkale Muharebelerinde gösterdiği davranışla dünyaya örnek olmuştur. Kazanılan manevi ruhu ve milli değerleri muhafaza etmeli ve yaygınlaştırmalıyız. Yapmak zordur, yıkmak kolaydır. Mehmet Akif Ersoy'un ifadeleri ile; "Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir, Onu en çolpa heriflerde emin ol becerir. Sade sen gösteriver "İşte budur kubbe diye," İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye, Ama gel kaldıralım dendi mi heyhat o zaman, Bir Süleyman daha lazım yeniden bir de Sinan, Bunların var mı sizin listede hiç benzeri; yok. Ya ne var? Bir kuru dil, siz buyurun karnum tok."

Burada yine öne çıkan bir husus da her türlü çalışmada olumlu yaklaşımın esas alınması ve kullanılan ifadelerin yapıcı olması, çözüm önermesidir. Tarihten ders almalıyız. Burada ismi geçenler gibi diğer görevlendirmeler de incelenmeli ve hakkettikleri değerler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altay Paşa, F., Sanders, L. V., Conk, C. (2002). Cemil Paşa'nın Çanakkale hatıraları. *Çanakkale Hatıraları, C. II., Üçüncü Kitap*. Arma Yayınları.
- Altay, F. (1956). Çanakkale Savaşı'nın ilk günlerinde Mustafa Kemal. *Belleten*, 20(80), 605-608.
- Atatürk, M. K. (2010). *Zabit ve kumandan ile hasbihâl*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Conker, M. N. (1998). *Zabit ve kumandan*. Tanin Matbaası.
- Çetiner, S. (1999). *Çanakkale Savaşı üzerine bir inceleme*. HAK Yayını.
- İnan, A. (1959). *Atatürk'ten askerliğe dair eserleri*. Türkiye İş Bankası Yay.
- Kara, H. I. (2009). *Çanakkale Savaşları'na filen katılan Türk ve Alman generaller*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri eğitim sistemi*. Türk Tarih Kurumu Yay.
- Sanders, L. V. (1999). *Türkiye'de beş yıl*. Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Sorgun, T. (2003). *İmparatorluktan Cumhuriyete Fahrettin Altay Paşa anlatıyor*. Bilge Karınca Basımevi.

⁹ <https://www.tbmm.gov.tr> TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu sayfası 07 Ocak 2019 saat 20.03.

-
- Toker, H. (2014). *Çanakkale Muharebelerine katılan komutanların biyografileri*. Ataşe Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen, Z. (2018). Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Harbiye Mektebinde eğitim-öğretim sistemi ve müfredatına dair bir değerlendirme. XVIII. *Türk Tarih Kongresi*. Ankara.
- Ünaydın, R. E. (1981). *Mustafa Kemal Çanakkale'yi anlatıyor*. Akbank yay.
- Yurttakal, A. (2015). Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa. Çanakkale Muharebeleri'nin idaresi komutanlar ve stratejiler. Ed.: Lokman Erdemir & Kürşat Solak. Çanakkale Valiliği Yay.